

УДК 94:336.773(477)

Кишиштоф Філіпов

доктор габілітований, професор,
Білостоцький університет,
Польща

Krzysztof Filipow

Dr. hab., Prof., Uniwersytet w
Białymstoku,
Polska

Ksf56@wp.pl

ORCID: 000-0002-0748-4277

**POCZĄTKI POLSKIEJ KRAJOWEJ KASY POŻYCZKOWEJ W
ŚWIETLE WSPOMNIEŃ STANISŁAWA DZIERZBICKIEGO (cz. II)**

**ПОЧАТКИ ПОЛЬСЬКОЇ КРАЄВОЇ ПОЗИЧКОВОЇ АСОЦІАЦІЇ У СВІТЛІ
СПОГАДІВ СТАНІСЛАВА ДЗЄБІЦЬКОГО (частина II)**

Streszczenie

Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa była bankiem emisyjnym powołanym 6 grudnia 1916 r. przez niemieckie władze okupacyjne Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego z prawem emisji marki polskiej równej marce niemieckiej. Miała ona obiegać na terenie utworzonego Aktem Dwóch Cesarzy (Niemiec i Austro-Węgier) 5 listopada Królestwa Polskiego z ziem dawnego Królestwa zaboru rosyjskiego. W świetle pamiętnika Stanisława Dzierzbickiego poznajemy mechanizmy dojścia do powołania Polskiej krajowej Kasy Pożyczkowej w 1916 r. Ideą pierwotną polskiej finansjery było powołanie prywatnego Banku Emisyjnego, który miał być emitentem nowego rubla obiegającego na terenie okupowanego Królestwa Polskiego.

Początki tworzenia banku emisyjnego i marki polskiej odtworzyć można na podstawie pamiętnika polskiego działacza gospodarczego Stanisława Dzierzbickiego. On to był jednym z promotorów tworzenia banku i pośrednim sprawcą emisji marek polskich nazywanych pospolicie „Notami Kriesa”.

Cel artykułu. *Artykuł ma przedstawić osobę zasłużonego działacza gospodarczego z przełomu XIX i XX w. działającego na terenie Królestwa Polskiego. Będąc autorem pozostawionych wspomnień, które ukazały się drukiem w 1983 r. był świadkiem wielu wydarzeń historycznych ważkich szczególnie podczas odradzania się II Rzeczypospolitej po 123 latach zaborów. Był nie tylko świadkiem, ale aktywnym uczestnikiem powstawania nowej instytucji bankowej jakim miał być pierwotnie prywatny Bank Emisyjny, a ostatecznie powstała Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa. Pokazany zostanie mechanizm i cele emisji pierwszych polskich banknotów XX w. emitowanych w*

Warszawie przez Zarząd General – Gubernatorstwa Warszawskiego, których prawnym emitentem była nowo powołana instytucja: Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa.

Слова ключове: *Stanisław Dzierżbicki, Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa, Bank Emisyjny, marka polska, Generalne Gubernatorstwo Warszawskie.*

Польський національний позиковий банк був емісійним банком, який було створено 6 грудня 1916 року німецькою окупаційною владою Варшавського генерал-губернаторства з правом випуску польської марки, рівноцінною з німецькою маркою. Вона мала функціонувати на території, створеній «Актом двох імператорів» (Німеччини та Австро-Угорщини) 5 листопада 1916 року. Королівство Польське із земель колишнього Королівства Польського за російським поділом. Початок створення ПККП та польського бренду можна реконструювати на основі щоденника польського економічного діяча Станіслава Дзежбіцького. Він був одним із промоутерів створення банку та випуску польських марок, які, зазвичай, називають «банкнотами Криса».

У статті представлено Станіслава Дзежбіцького як видатного економічного діяча на рубежі 19–20 століть, який активно працював у Королівстві Польському. Як автор спогадів, він був свідком багатьох історичних подій, що мали особливе значення під час відродження Другої Речі Посполитої після 123 років поділів. С. Дзежбіцький був не лише свідком, але й активним учасником формування нової банківської установи, яка мала бути приватним банком. Згодом з цієї ідеї групою польських фінансистів та економічних діячів було створено Польський національний позиковий банк. У дослідженні показано механізм створення банку та кінцеві політичні цілі випуску перших польських банкнот 20-го століття. (так звані банкноти Kries), випущені Генеральним урядом Варшави, юридичним емітентом яких була новостворена установа – Польський національний кредитний фонд. Польський національний позиковий банк – емісійний банк, створений 6 грудня 1916 року німецькою окупаційною владою Варшавського генерал-губернаторства з правом випуску польської марки, рівноцінної німецькій марці. Вона мала функціонувати на території Королівства Польського, що був створений за Актом двох імператорів (Німеччини та Австро-Угорщини) від 5 листопада із земель колишнього Царства Російського, поділеного в результаті російського розділу. Зі сторінок щоденника Станіслава Дзежбіцького ми дізнаємося про механізми, що призвели до створення 4 Польської національної позики у 1916 році. Початкова ідея польських фінансистів полягала у створенні приватного Емісійного банку, який мав стати емітентом нового рубля, що циркулював в окупованому Царстві Польському.

Витоки створення Емісійного банку та польської марки можна реконструювати зі щоденника польського економічного діяча Станіслава Дзежбіцького. Він був одним з ініціаторів створення банку та опосередковано

відповідав за випуск польської марки, яку зазвичай називають «банкнотами Криса». 24 квітня 1917 року рубль перестав бути законним платіжним засобом на польських землях. Перейшов під владу Польщі 11 листопада 1918 року. Польський національний позиковий банк (ПККП) діяв як перший емісійний банк Польщі та уніфікував грошовий обіг на основі польської марки.

Ключові слова: Станіслав Дзежбіцький, Польська Крайова Каса Пожиткова, Банк Емісійний, польська марка, Варшавське генерал-губернаторство.

Sprawy związane z powołaniem Banku Emisyjnego nabrały impetu w dniach 8-30 marca 1916 r. Było to związane z trzydniowymi obradami Komitetu Giełdowego z udziałem przedstawicieli Łodzi, Zagłębia Dąbrowskiego oraz przeróżnych instytucji społecznych z Warszawy.

Należało znaleźć wszystko co łączyło różne interesy, sprzeczne zapatrywania aby uzyskać pomyslną redakcję organizacji, celów i zadań przyszłego Banku Ziemiańskiego.¹

Już 7 i 8 kwietnia 1916 r. odbyło się pierwsze czytanie przyszłego prospektu Banku emisyjnego. Projekt, który był przygotowany przez warszawski Komitet Giełdowy uległ znacznej modyfikacji. Bank miał mieć charakter kasy pożyczkowej. Przyszła emisja biletów bankowych miała mieć gwarancje m. in. na ziemskich listach zastawnych. W składzie Rady Banku połowa jej składu pochodzić miała z pośród ośmiu instytucji jak nazwano „krajowych”. Były to: Towarzystwo Kredytowe Ziemskie, Towarzystwo Kredytowe m. Warszawy i Łodzi, Centralne Towarzystwo Rolnicze oraz Przemysłowców, Rada Zjazdu Przemysłu Górniczego, Komitet Giełdowy Warszawski, a także Łódzkie.² Bank miał mieć koncesję piętnastoletnią z możliwością wykupu wcześniejszego wz chwilą utworzenia Rządu Narodowego.

Postanowiono, że ostateczna wersja statutu Banku Ziemiańskiego zostanie przesłana do zatwierdzenia niemieckim władzom okupacyjnym. 10 kwietnia 1916 r. uzyskano zgodę Komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemiańskiego projektu statutu Banku Emisyjnego. De facto sprawa powołania banku była przesądzona. Dalsze decyzje związane być już miały poprzez bezpośrednie kontakty z Niemcami. Doszło do spotkania 4 maja z Kriesem. Ten oznajmił, że nie będzie dalej konsultował sprawy banku z władzami austriackimi w Lublinie. Ostateczną decyzję, czyli podpis na akcie ustawodawczym 5 maja 1916 r. złoży generał – gubernator von Beseler.³

Jednak jak zapisał Stanisław Dzierzbicki: „Stosownie do zapowiedzi Kriesa, wprowadzicie nie piątego maja, lecz dziewiątego [1916 r.] , otrzymaliśmy zawiadomienie o zatwierdzeniu statutu Banku Ziemiańskiego i jednocześnie dostałem przepustkę na

¹ St. Dzierzbicki, *Pamiętnik z lat wojny 1915 – 1918*, opr. T. Jodelka – Burzecki, Warszawa 1983, s. 125.

² Ibidem, s. 129.

³ Ibidem, s. 134.

wyjazd do Poznania przez w celu porozumienia się z tamtejszymi bankami polskimi oraz do Poznania w celu omówienia w Banku Rzeszy warunków ewentualnego redyskonta weksli Banku Ziemiańskiego”.⁴

Cały okres pomiędzy majem a początkiem lipca 1916 r. to okres intensywnych prac związanych z uruchomieniem Banku Ziemiańskiego. 5 lipca poświęcono lokal banku w Warszawie. Mieścił się w Warszawie przy ulicy Kredytowej 1.⁵

Lato 1916 r. było niezmiernie intensywnie związane z prowadzeniem prac nad Bankiem Emisyjnym, które było jedną z najważniejszych spraw dla finansjery polskiej pod niemiecką okupacją. Za wszelką cenę chciano ostatecznie pozbyć się rosyjskiego rubla do rozliczeń i wyrugowania go z obiegu pieniądza. Opór niemiecki był jednak zasadniczą przeszkodą. Poprzez sekretarza stanu Karla Helffericha wyrażono opinię ,że: „opracowany przez nasze instytucje społeczne [Towarzystwa Kredytowe] projekt banku krajowego jest dla rządu niemożliwy do przyjęcia i że będzie utworzona instytucja typu Darlenkasse – kasy pożyczkowej. W połowie sierpnia przedstawiciele Komitetu Giełdowego i Banku [Ziemiańskiego] otrzymali poufnie projekt ustawy kasy, stosownie do którego kasa miała pozostawać pod wyłącznym zarządem władz rządowych i emitować pięćset tysięcy milionów rubli banknotów, za które odpowiadać jednak miałyby wyłącznie Generał Gubernatorstwo Warszawskie, a nie Rzesza Niemiecka.”⁶

Potwierdził to 17 sierpnia 1916 r. von Kries na zwołanej konferencji przedstawicieli banków. Jego propozycja, która była nie do przyjęcia, zakładała że banki mają złożyć 15 milionów rubli na kapitał zapasowy projektowanej kasy pożyczkowej. Za to mieli dypozytarjusze otrzymać udziały w kasie i możliwość redyskontowania weksli. Było to nie do przyjęcia, grożąc katastrofą ekonomiczną dla polskich banków i instytucji kredytowych oraz niebezpieczeństwem w sprawach narodowych. Postanowiono propozycji von Kriesa odmówić , a w zamian zgodzić się na ustępstwa we własnym projekcie banku krajowego, który był przedstawiony już wcześniej władzom niemieckim. Zgodzono się m. in. na: ewentualne powiększenie emisji biletów bankowych do dwustu milionów rubli, z zastrzeżeniem działalności przyszłego banku na terytorium całego Królestwa Polskiego; na uwzględnienie kredytu komunalnego; na zapłatę za kwity rekwizycyjne „miejscowym obywatelom kraju” oraz na ograniczenie terminu koncesji banku z piętnastu lat na pięć lat po zakończeniu wojny.”⁷

Sprawy banku krajowego zaprzętały umysły przedsiębiorców i polskiej finansjery przez całe lato Intensywnie pracowano szczególnie w w sierpniu 1916 r.. Odmowna decyzja złożona w końcu sierpnia von Kriesowi w sprawie niemieckiego projektu Kasy Pożyczkowej zmiękczył władze niemieckie w Berlinie. Już 8 września 1916 r. Stanisław

⁴ Ibidem, s. 135

⁵ O początkach Banku Ziemiańskiego także w: A. Papierowski, Od Towarzystwa Kredytowego Ziemiańskiego do Banku Szlacheckiego i Związku Ziemiańców w Płocku (1916-1919), „Notatki Płockie”, 2008, 4/17, s. 9-14.

⁶ Dzierzbicki, s. 163-164.

⁷ Ibidem, s. 164.

Dzierzbicki i współtwórcy przyszłego banku otrzymali informację, że władze są gotowe pertraktować projekt polski lecz niezbędna będzie podróż delegacji do stolicy Niemiec. Sprawa jedna się przeciągała i dopiero 22 września 1916 r. „dostaliśmy zaproszenie na konferencję do Kriesa na 25 września. Wilią tego dnia 24 [września], byłem zaproszony do Dziembowskiego na śniadanie w pałacu Czartoryskich [...] . Kries, naprzeciwko którego siedziałem, parokrotnie zaczął mnie w sprawie konferencji, mającej odbyć się na drugi dzień.”⁸

Konferencja odbyta 25 września była wielce pouczająca dla kręgów polskiej finansjery. Wprost można powiedzieć, że druzgocąca: „Kries był bardzo szorstki i stanowczy. Wyglądał jak jastrząb, który straszy kuropatwy. Stawiał nam różne nowe żądania, jak na przykład udzielenia przez Bank Emisyjny znacznego kredytu na potrzeby rządu i Towarzystwa Handlu Zbożem. Wreszcie zaproponował nam, abyśmy wyszli do oddzielnej Sali, tam naradzili i w ciągu godziny dali mu odpowiedź na wszystkie postawione przez niego punkty. Gdy na to żadną miarą zgodzić się nie chcieliśmy, ustąpił i pozostawił nam czterdzieści osiem godzin dla porozumienia się z przedstawicielami innych instytucji.”⁹

Ze strony polskiej w tym spotkaniu z von Kriesem brali udział, poza Stanisławem Dzierzbickim: Antoni Wieniawski¹⁰, dyrektor Henryk Kaden¹¹, Brun¹², Kazimierz Natanson¹³, Andrzej Rotwand¹⁴ i Adolf Peretz¹⁵.

Decyzje strony polskiej były jednoznaczne. Już następnego dnia podczas spotkania w Komitecie Giełdowym żądania von Kriesa zostały odrzucone. Nastąpiła jednak zmiana nastawienia niemieckich urzędników. Zaproszono polskich przedstawicieli na kolejne spotkanie: „Kries był tego dnia zupełnie inny, „jak masło, tylko go na chleb smarować” (jakby się ktoś wyraził”, w najważniejszych punktach

⁸ Ibidem, s. 171.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Antoni Wieniawski (7.VI.1871- 1939) ekonomista, właściciel ziemski, kierownik resortu skarbu w 1918. Wówczas prezes Centralnego Towarzystwa Rolniczego. St. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938, s. 795 (z fotografią).

¹¹ Henryk Ferdynand Kaden (15.V.1871-12.XII.1932) bankowiec, finansista i działacz gospodarczy, prezes Związku Banków w Polsce. Od 1910 r. dyrektor Pierwszego Warszawskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu. Z. Landau, *Kaden Henryk Ferdynand*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej:PSB) t. XI, Wrocław 1965, s. 399–400; W. Morawski, *Bankowość prywatna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996, s. 43–44, 58–61, 63–64, idem, *Słownik historyczny bankowości polskiej do 1939 roku*, Warszawa 1998, 186–187, 189–190.

¹² Osoba nieznana.

¹³ Kazimierz Eryk Natanson (22.VIII.1853-10.VI.1935) prawnik, bankier, działacz społeczny, prezes Banku Handlowego, członek Rady Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów w 1920 r.

¹⁴ Andrzej Leon Rotwand (2.IV.1878-1.IV.1951) inżynier, bankowiec, przemysłowiec, kolekcjoner. Od 1915 był członkiem Rady i prezesem Zarządu Banku Zachodniego SA.; St. Konarski, *Andrzej Rotwand* [w:] PSB t. XXXII, Warszawa-Kraków-Wrocław-Gdańsk 1989–1991, s. 319–320.

¹⁵ Pomyłka autora wspomnień. Podaje: Adam (Dzierzbicki, s. 171). Był to Adolf Peretz (2. III.1855-16.IX.1933) właściciel Domu Bankowego „A. Peretz i Ska”, Przez 25 lat, do 1920 r. członek Rady Banku Dyskontowego w Warszawie, organizator Giełdy Zbożowo-Towarowej. Działał aktywnie również na Giełdzie Warszawskiej, będąc przez 25 lat członkiem Komitetu Giełdowego. M. Fuks, *Profesor Peretz (Adolf Peretz) Kwartalnik Historii Prasy Polskiej XXXI 3-4*, s. 96-100.

ustąpił, zastrzegając się, że jest to osobiste jego zdanie, że musi jednak złożyć raport do Berlina o przebiegu narad i sądzi, że po otrzymaniu odpowiedzi wyjazd nasz do Berlina będzie konieczny”.¹⁶

Po kilku dniach nadeszła odpowiedź z Berlina i dostarczono przepustki na wyjazd do stolicy Rzeszy czterem osobom. Byli to Stanisław Dzierzbicki, Kazimierz Natanson, Andrzej Rotwand i Antoni Wieniawski. Do tego grona dołączył Józef Żychliński¹⁷, który już wcześniej udał się do Berlina.

Wyruszone 23 października i udano się do Berlina, gdzie zatrzymano się w luksusowym hotelu „Adlon” przy Linden Strasse. Jak zauważył Dzierzbicki, pokoje zamówione przez zamożnego Józefa Żychlińskiego, „który ma przy wydatkach bardzo szeroką rękę [...] za co nie byliśmy mu bardzo wdzięczni uważając, że szczególnie w obecnych warunkach nie wolno nam tak wyrzucać pieniędzy na próżno”.¹⁸

Konferencje w sprawie Banku Emisyjnego odbywały się w godzinach popołudniowych 7 i 8 października 1916 r. w Sali Rady Związkowej Rzeszy (Reichsbundesrat) przy Wilhelm Strasse. Spotkaniu przewodniczył Richter w zastępstwie sekretarza stanu Karla¹⁹ Helffericha. Ze strony niemieckiej w skład zespołu omawiające kwestie przyszłego banku wchodził poza von Kriesem i von Conradem którzy przybyli z Warszawy: minister skarbu hrabia Siegfried von Rödern²⁰, prezes Banku Rzeszy Rudolf Havenstein²¹, jego zastępca Otto von Glasenapp²² oraz kilku referentów ministerialnych.²³

Główne problemy, które porusza no podczas burzliwych obrad to były zagadnienia związane z samą przyszłą walutą, i zabezpieczenia od „disagio” (punktów dyskontowych – hipotecznych) nowych biletów bankowych. Istotne były także sprawy zarządu przyszłego banku, podziału zysków oraz trwania likwidacji banki. Strona niemiecka optowała za całkowitym podporządkowaniem zarządu władzy niemieckiej, chcąc mieć jak wyrażano: „poważny udział w zyskach, przy czym twierdzili, że bronią tego stanowiska w interesie przyszłego państwa polskiego [!].”²⁴

Konsternacje wywołało wystąpienie Kazimierza Natansona, najlepiej posługującego się językiem niemieckim, który bez ogródek oznajmił o braku zaufania do

¹⁶ Dzierzbicki, s. 171.

¹⁷ Józef Żychliński (23 II 1872-6 IX 1941) wielkopolski działacz gospodarczy i polityczny, ziemianin; zob.: <http://gorzelniagorazdowo.w.interia.pl/J.Zychlinski.htm> [dostęp: 19.12.2023].

¹⁸ Dzierzbicki, s. 175.

¹⁹ Karl Theodor Helfferich (1872-1924) ekonomista, prawnik, bankier, urzędnik państwowy, dyplomata i polityk. Sekretarz stanu w Urzędzie Skarbu Rzeszy.

²⁰ Siegfried Friedrich Wilhelm Erdmann Graf von Rödern (27.VII.1870 -14.IV.1954) niemiecki prawnik administracyjny, sekretarz stanu i zastępcą kanclerza Rzeszy od jesieni 1917 r. do rewolucji listopadowej 1918 r.

²¹ Rudolf E.A. Havenstein (10.III. 1857-20.XI.1923) niemiecki prawnik, prezes Reichsbanku od 1908 r. Ur. w Międzyrzeczu.

²² Otto Georg Bogislaw von Glasenapp (3.IX.1853-3.III. 1928) wiceprezes Reichsbanku. Pochodził z Pomorza.

²³ Dzierzbicki, s. 176.

²⁴ Ibidem.

Niemców ze strony polskiego społeczeństwa. Osobiście do siebie odebrał to von Kries jako przedstawiciel władz niemieckich w Warszawie. Złagodzone to w następnym posiedzeniu i wystąpieniu przedstawiciela polskiej delegacji. Odniosło to jednak pewien sukces. Ponieważ strona niemiecka przyjęła polskie postulaty w sprawie zarządu banku i podziału zysków.

Ustalono, że projekt statutu banku, w ostatecznej wersji zostanie przesłany z Berlina do Warszawy w ciągu najbliższych dwóch – trzech tygodni. Nie załatwiono to jednak do końca sprawy przysłanego Banku Emisyjnego. Należało jeszcze udać się do Wiednia i uzgodnić ze stroną austro-węgierską działalność banku na terenach okupowanych przez nich w Generał-Gubernatorstwie Lubelskim.

Do Wiednia Stanisław Dzierzbicki udał się sam. W zasadzie Austriaków sprawa banku nie interesowała. Zapewniono Dzierzbickiego, że „Bank Austro-Węgier nie ma żadnego przywileju (czego obawialiśmy się), który by utrudnił sprawę naszego banku i ze strony władz austro-węgierskich nie przewiduje on [Ippen – urzędnik MSZ: przyp. KF] zasadniczych przeszkód dla naszych projektów.”²⁵

Niespodziewanie sprawa utworzenia nowego Banku emisyjnego przyjęła nieoczekiwany obrót. W rządach Niemiec i Austro-Węgier powstała koncepcja utworzenia quasi państwa przy boku Państw Centralnych. Miało to być zależne od Berlina i Wiednia „nowe” Królestwo Polskie, utworzone z ziem zaboru rosyjskiego nazywanego po powstaniu styczniowym „Przylisianskim Krajem” (dawne Królestwo Polskie utworzone po Kongresie Wiedeńskim).

Zmieniało to opcję niemiecką na tworzenie nowej instytucji bankowej, która w zamierzeniu miała być przeciwieństwem instytucji prywatnej działającej na terenach pod okupacją dwóch mocarstw: Generał-Gubernatorstwo Warszawskie i Lubelskie.

28 października 1916 r. polska delegacja przebywająca w Wiedniu przybyła do Berlina. Po zakwaterowaniu w hotelu „Adlon” udano się na spotkanie z kanclerzem Rzeszy Theobaldem von Bethmann Holwegiem.²⁶

Efektom przyjęcia polskiej delegacji było spotkanie następnego dnia podczas, którego nastąpiła diametralna zmiana niemieckiej polityki w kwestii powstania Banku Emisyjnego. Jak zapisał Stanisław Dzierzbicki: „Z rozmów u kanclerza z innymi osobami uderzyło mnie nie bardzo przyjemne oświadczenie Helffericha, że w sprawie Banku Emisyjnego, głównie w punkcie waluty, wynikły pewne nowe trudności i że on, zapewne z prezesem Banku Rzeszy, panem Havensteinem, przybędzie wkrótce do Warszawy, aby wątpliwości te z nami omówić i usunąć. Niestety, moje obawy pod tym

²⁵ Ibidem, s. 178.

²⁶ Theobald Theodor Friedrich Alfred von Bethmann Hollweg (1856-1921) polityk, kanclerz Cesarstwa Niemieckiego i premier Prus (1909-1917).

względem były słuszne, gdyż nie były to wątpliwości, lecz zasadnicza zmiana w sprawie [...].”²⁷

Tym momentem sprawczym, który diametralnie zmienił prywatny Bank Emisyjny forsowany przez polskie kręgi gospodarcze, było proklamowanie „Aktem 5 Listopada” Królestwa Polskiego.

12 listopada 1916 r. do Warszawy prezes Banku Rzeszy Rudolf Havenstein wraz ze swoim zastępcą Otto von Glasenappem, aby ogłosić: „że wobec ogłoszenia niepodległego Państwa Polskiego emisja banknotów w walucie rosyjskiej jest niemożliwa, że dalej nie uważają oni za wskazane krępować pod względem finansowym przyszły rząd polski nawet na pięć lat po zawarciu pokoju, że więc tworzenie prywatnego Banku Emisyjnego jest w tej chwili niemożliwe i że wreszcie rząd niemiecki jest zdecydowany utworzyć Kasę Kredytową dla Królestwa Polskiego, która zlikwiduje w dwa lata po zawarciu pokoju, przekazując uzbierany fundusz rezerwowy przyszłemu Państwu Polskiemu. Kasa ta ma wypuszczać banknoty w markach polskich (to jest z orłami i napisami polskimi) po gwarancją Skarbu Rzeszy Niemieckiej. Wszyscy urzędnicy mający styczność z publicznością mają mówić po polsku. Gwarancję Skarbu Rzeszy za banknoty emitowane chciano (w pierwotnym projekcie) po zawarciu pokoju przerzucić na skarb Królestwa Polskiego.”²⁸

Polskim słuchaczom konferencji to wystąpienie nie przypadło to do gustu. Wyrazili swoją dezaprobatę co skutkowało odstąpieniem od tego, że „w zamian części zysków, osiągniętych przez Kasę, przejść musi na rzecz Skarbu Rzeszy, w zamian za gwarancję”.²⁹

Nie załatwiło to do końca tą kontrowersyjną sprawę. Po naradzie w Komitecie Giełdowym, następnego dnia – 13 listopada oświadczone Von Kriesowi i von Havensteinowi, że być może „projekt Kasy Kredytowej lepiej rozwiązuje różne trudności finansowe i przez gwarancję Skarbu Rzeszy daje dostateczną pewność dla biletów mających być emitowanymi, że jednak po dniu 5 listopada musimy, z punktu widzenia politycznego, uważać projekt ten za zupełnie nieodpowiedni i dlatego społeczeństwo polskie musi usunąć się od wszelkiego udziału w tej sprawie.”³⁰

Jak zauważył Stanisław Dzierzbicki: „Oświadczenie nasze nie bardzo podobało się tym panom, ale żadnego wpływu na załatwienie sprawy, zdaje się nie wywrze.”³¹

I tak się też stało. Markę polską jako obowiązującą walutę, najpierw w Generał-Gubernatorstwie Warszawskim wprowadzono 9 grudnia 1916 r. Emitentem była powołana tegoż samego dnia Polska Krajowa Kasa Pożyczkowa.³²

²⁷ Dzierzbicki, s. 185.

²⁸ Ibidem, s. 186.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

Bibliografia:

Źródła urzędowe:

Dziennik Rozporządzeń dla Jenerał.-Gubernatorstwa Warszawskiego Nr 57, poz. 222 z 13 grudnia 1916 r.: Rozporządzenie z dnia 9 grudnia 1916 r. generał-gubernatora dla obszaru Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego o powołaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej.

Pamiętniki:

Dzierzbicki St., *Pamiętnik z lat wojny 1915 – 1918*, opr. T. Jodełka – Burzecki, Warszawa 1983.

Opracowania:

Cywiński H., *Pieniądz. Przegląd encyklopedyczny*, Warszawa 1992,

Filipow K., *Do banku czy na pocztę? Znaczk jako banknoty w Europie Środkowej i Wschodniej (1915 – 1918)*, Warszawa 2004, „Biuletyn Numizmatyczny” nr 3.

Fuks M., *Profesor Peretz (Adolf Peretz)* Kwartalnik Historii Prasy Polskiej XXXI 3-4.

Kokociński L., *Aukcja kolekcji banknotów polskich Wacława Dąbrowskiego*, „Biuletyn Numizmatyczny” Warszawa 1994, nr 2 (294),

Komierzyńska-Orlińska E., *Geneza Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej i jej działalność na ziemiach polskich*, Roczniki Nauk Prawnych, t. XXVIII, nr 3/2021.

St. Konarski St., *Andrzej Rotwand* [w:] PSB t. XXXII, Warszawa-Kraków-Wrocław-Gdańsk 1989–1991.

Koziczyński J., *Banknoty polskie. Polish Paper Money. Kolekcja Lucow*, t. II 1916 – 1923, Warszawa 2002.

Landau Z., *Kaden Henryk Ferdynand*, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XI, Wrocław 1965.

Morawski W., *Bankowość prywatna w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1996.

Morawski W., *Słownik historyczny bankowości polskiej do 1939 roku*, Warszawa 1998.

Papierowski A., *Od Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego do Banku Szlacheckiego i Związku Ziemian w Płocku (11916-1919)*, „Notatki Płockie”, 2008, 4/17.

Netografia

<http://gorzelniagorazdowo.w.interia.pl/J.Zychlinski.htm>

³² Dziennik Rozporządzeń dla Jenerał.-Gubernatorstwa Warszawskiego Nr 57, poz. 222 z 13 grudnia 1916 r.: Rozporządzenie z dnia 9 grudnia 1916 r. generał-gubernatora dla obszaru Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego o powołaniu Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej. E. Komierzyńska-Orlińska, *Geneza Polskiej Krajowej Kasy Pożyczkowej i jej działalność na ziemiach polskich*, Roczniki Nauk Prawnych, t. XXVIII, nr 3/2021, s. 59-81.